

"אגורה באהלך עולמים"

(תהילים ס"א)

זמני השבת

ירושלים

כניסה 19:24 יציאה 20:14 ר"ת 21:08

גיליון 221

ואתחנן - תשפ"ג

לא לפספס את הרגע

בפרשתנו אנו פוגשים במעמד היסטורי של ישראל, מעמד הר סיני בו הקב"ה מדבר עם ישראל וזו מדרגה שאין למעלה ממנה. הרמב"ם אומר שזה יסוד האמונה של עם ישראל, עצם העובדה שעם שלם שמע את הקב"ה ולא אדם בודד שאמר ששמע וקשה להאמין לו.

עם ישראל שומעים שתי דברות ראשונות מפי המקום, הם אינם מצליחים להחזיק מעמד ומבקשים ממשה שהוא ישמע את הדברים ויגיד להם. "וַיַּעַתְהָ לָמָּה נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם יִסְפִּים אֲנַחְנוּ לְשִׁמְעֵךָ אֵת קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד וְנִמְתְּנוּ. כִּי מִי כָּל בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כְּמִנּוּ וַיָּחִי. קָרַב אֲתָהּ וְשָׁמַע אֵת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת תְּדַבֵּר אֱלֹהֵינוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ". וזה דבר פלא, הרי ישראל מגיעים למעלה גבוהה מאוד וזוכים לשמוע את הקב"ה מדבר איתם ובכל זאת אינם מצליחים לעמוד במעמד עד סופו. הם מבקשים ממשה שישמע וידבר איתם ואם הם אינם יכולים לשמוע עוד, מהיכן יודעים הם שמשה כן יכול לשמוע? ועוד, אולי אם משה יכול לשמוע, אז כנראה שגם הם יכולים.

עם ישראל מבקשים ממשה: " קָרַב אֲתָהּ וְשָׁמַע אֵת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת תְּדַבֵּר אֱלֹהֵינוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ". מדוע פתח הפסוק בלשון זכר וסיים בלשון נקבה? מסביר רש"י: "התשתם את כחי כנקבה, שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי. כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד ממני!". מתפלא משה כיצד עם ישראל מוותרים על הזכות לשמוע את הדברים מפי הקב"ה ומבקשים ממנו לדבר איתם.

נראה שדבר רש"י קשים, שהרי בפסוק שאחרי בקשת ישראל אומר השם למשה: "וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵת קוֹל דְּבָרֶיךָ בְּדַבְּרֶיךָ אֵלַי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שְׁמַעְתִּי אֵת קוֹל דְּבָרֶיךָ הַעַם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְרָוּ אֵלַי הִטִּיבוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבְרָוּ". בעצם הקב"ה מסכים עם ישראל ועם בקשתם ואם כן, מדוע מצטער משה ורפו ידיו?

אומר הכלי יקר: "שכל עוד שיתוש כח החומר לפיהו, יגדל כח השכלי ודעת זקנים יוכיח, לפיכך היה משה יכול לשמוע בקול ה' ולא נתפעל ממנו, כי כבר תש כנקיבה כח חומר ע"י שפירש מן האשה ושאר עניני פרישות שהיו בו". בעצם ככל שממעטים את כוח החומר והגוף, השכל יגדל. משה התיש כוח גופו והגדיל שכלו לשמוע את קול השם ולכן יכול היה לעמוד במעמד זה עד תומו. הגמרא ביומא מתארת, שבשעה שעלה משה למרום, עטף אותו הענן במשך שישה ימים ומירק שתייה ואכילה שהיו במעו. ממשך הכלי יקר: " וכל זה תשות כח החומרי גורם להתחזקות השכל שאינו מתפעל מן הקול, כי כל דבר אינו מתפעל, כי אם מהפכו והיה יכול לקבל קול ה', אפילו דבור קשה". אם כן, כאשר אדם חזק מבחינה רוחנית ומבחינה גשמית הוא שואף לאפס, הוא אינו מתפעל מהקול, כי הקול הוא בחינה רוחנית. "משה נצטער על שלא עבדו (ישראל) מאהבה, כי כל אוהב מתדבק אל אוהבו והירא מתרחק ממנו, ומשה נצטער על מה שאמר, קרב אתה ושמע, ובי הריחוק מורה על היראה ואחר זה הותש כחו של משה מחמת צער". החולשה של משה נובעת מהבנתו שעם ישראל עובדים את השם מיראה ולא מאהבה.

אומר הקב"ה למשה, אומנם המדרגה הרצויה היא עבודה מאהבה, אבל עם ישראל עדיין לא זכו לגדר זה. הם עדיין בגדר היראה ומוסיף הקב"ה, והלוואי ותישאר להם מדרגת יראה זו לעולם ולא ירדו ממנה. "מי יתן וְהָיָה לְבָבְךָ זֶה לְהֵאָרָא אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וְלְבָנֵיהֶם לְעֹלָם".

אומרת הגמרא בע"ז (ה): "מי יתן והיה לבבם זה להם- אמר להן משה לישראל, כפויי טובה בני כפויי טובה. בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל, מי יתן והיה לבבם זה להם, היה להם לומר- תן אתה. כפויי טובה, דכתיב: ונפשנו קצה בלחם הקלוקל. בני כפויי טובה, דכתיב: האשה אשר נתתה עמדי, היא נתנה לי מן העץ ואוכל".

ונשאל, מאדם הראשון ועד לתקופת עם ישראל בדור המדבר עברו כ-2448 שנים. האם לא היה איזה דיבור או מקרה כל השנים הללו שהיה ניתן ללמוד ממנו ולהצמיד לו את הדיבור הזה? מה ענין רבותינו להרחיק עד אדם הראשון?

כאשר שאל הקב"ה את אדם הראשון מדוע אכל מן העץ, השיב אדם הראשון: "האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואכל". במילים אלו "אשר נתתה עמדי", נתפס אדם הראשון ככפוי טובה עפ"י רבותינו. שהיה יכול להגיד, האישה נתנה לי מהעץ ואוכל. זו בדיוק אותה טענה ולא נגרע ממנה דבר ולא היה צריך לומר "אשר נתתה עמדי. ומדוע דווקא במילים אלו נתפס האדם ככפוי טובה? כידוע אדם הראשון היה בגן עדן, וכי הוא זקוק לאישה על מנת שתכבס או תגעה? והרי אומרת התורה: "ויהיו שניהם ערומים אדם ואשתו". גם לבישול לא נזקק שהרי כתוב שהיו המלאכים צולים לו בשר ומזגים לו יין. ואם אינו צריך אישה לסייע בעדו, מדוע נקרא כפוי טובה? אלא, תפקידה של האישה היה להעלות את האדם בדרגה רוחנית שלא יכול היה להגיע אליה מעצמו. אומרת התורה: "וַיִּבְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֵת הַצֶּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבָאֶהָ אֵל הָאָדָם". אומר הילקוט שמעוני: "מלמד שנתן הקב"ה בינה באשה יותר מבאיש". בעצם הקב"ה נותן לאדם את האישה בכדי שתביא אותו לשלמות והוא אומר: "האישה אשר נתתה עמדי!"

כעת נראה כיצד הדברים מתקשרים לבני ישראל במדבר. אומרת התורה: "שְׁמַלְתְּךָ לֹא בִלְתָּה מֵעֲלֶיךָ וְרִגְלְךָ לֹא בְצַקָּה זֶה אֲרַבְּעִים שָׁנָה". עם ישראל לא זקוקים לבגדים, הענן היה מכבס ומגהץ להם את הבגד והבגד היה גדל איתם ולא מתבלה במשך כל הארבעים שנה. היה יורד להם מן, היו שותים מבאר מרים, נתן להם שליו ושכינה הולכת עמהם. עם ישראל בענני הכבוד, ממש כמו אדם הראשון בגן עדן וכאשר נוסף לזה את מעמד הר סיני, בו זכו להגיע למדרגת אדם הראשון לפני החטא ויצא היצר מתוכם והיה חיצוני להם. כיצד הם מעיזים לפספס את "מי ייתן" היה להם לומר, אתה נתן! על כן גם הם כפויי טובה. ומדוע הזכירו רבותינו את אדם הראשון? כיוון שהוא השורש לכפיות הטובה, בזה שאמר "האישה אשר נתתה עמדי" וממנו למדו ישראל.

ננסה עתה להבין מה הטענה על ישראל שהיה להם לומר אתה נתן.

אומר המדרש רבה (שיר השירים): קול דודי דופק פתחי לי ושוב כתוב דודי שלח ידו מן החור, קמתי אני לפתוח לדודי ודודי חמק עבר. (דברי המדרש מתייחסים לתקופת כורש, שנתן רשות לישראל לעלות לארץ ולבנות את בית המקדש. יום אחד יוצא כורש לחוף ומוצא ממלכה ריקה, כיוון שרבים עלו לארץ, שידעו שהגלות תארך שבעים שנה ושילמו הון בכדי להחזיר את כלי המקדש לירושלים). אמר ר' יוחנן, הלוואי ואותו יום שיצא כורש לעיר, היה חושך ולא היתה זורחת השמש. שראה מדינה ריקה מאדם ושאל היכן הצורפים בזהב והעוסקים בכסף? אמרו לו, אתה אמרת ליהודים שיעלו לבנות את בית המקדש ולקחו עצמם לישראל ומה אתה מתפלל? אותה שעה אמר כורש: מי שעבר את נחל פרת, עבר. מי שלא עבר, לא יעבור. בעצם חזר בו כורש ממאמרו ועצר את בנין בית המקדש במשך שמונה עשרה שנים.

"פִּתְחֵי אֲנִי לְדוּדֵי חֶמֶק עֵבֶר, נִפְשֵׁי יִצְחָק בְּדַבְרוֹ, בְּשִׁפְתֵיהֶו וְלֹא מִצְאָתִיהוּ קְרָאתִיו וְלֹא עָנִי". בהצהרת כורש הראשונה, הקב"ה הראה לישראל שהוא רוצה אותם בחזרה, אך רבים לא עלו. הקב"ה כעס וכורש חזר בו וגזר שלא לעלות. נפשי יצאה בדברו- בדיבורו של כורש, שגזר שמי שלא עבר את נהר פרת, לא יעלה. עם ישראל מתפללים אבל, קראתיו ולא ענני.

בעצם המדרש מלמד אותנו, שיש פעמים בהם יש עת רצון לפני הקב"ה והוא מאיר עלינו אור עליון ומי שמוכן ומקבל את האור בזמן, מתעלה. אבל פעמים שהקב"ה רק מציץ מן החרכים, הוא שולח אור בהבזק של רגע. במקרה זה, מי שמוכן תופס ומי שאינו מוכן מפספס. אם כן, כאשר יש האמרה גדולה, אוי לו למי שלא תפס, אבל כשיש הבזק של הארה, צריך סיעתא דשמיא בכדי לתפוס.

הקב"ה נתן בלב כורש להורות לישראל לעלות לירושלים לבנות את בית המקדש. המדרש מספר שדניאל וסיעתו עלו לירושלים. דניאל כאמור היה מקורב למלכות, הוא היה איש עשיר, בעל נכסים רבים ובכל זאת, מייד ששמע שניתן לעלות לארץ לבנות את בית המקדש, הוא עזב הכל בלי לחשוב פעמיים ועלה לארץ. רבים לא הספיקו לעלות ואפשר שלאחר שמונה עשרה שנים שבא דריווש וחיידש את בניין בית המקדש, חלקם הזקיני ולא זכו להגיע ואיבדו את עולמם. שהיה להם באותו רגע לעזוב הכל כמו דניאל ולעלות, כי לאחר מכן: "דודי חמק עבר". הם פספסו את ההזדמנות לקחת חלק בבניין בית המקדש בגלל חשבונות של כספים.

נחזור למעמד הר סיני. אין לנו קצה הבנה לאיזו הארה זכו ישראל ומה האיר להם השם יתברך בנשמותיהם. הרי פתח להם הקב"ה את כל הרקיעים וכל שערי שמיים, הוריד להם אורות עליונים לארץ והיו יכולים לקבל כל דבר שיבקשו. ואמר הקב"ה: "מי ייתן והיה לבבם זה לירא אותי כל הימים". כיצד ישראל מחמיצים את הרגע הגדול הזה וכשאמר מי ייתן, לא אמרו אתה נתן! זו כפיית טובה.

נבחין, שאנשי כנס הגדולה תיקנו לנו לומר בתפילות של שבת וימים טובים, "וטהר ליבנו לעבדך באמת". אולי ניתן לומר, שהתיקון הוא דווקא בימים אלו, שיש בהם עליית העולמות והארה מיוחדת ועלינו לבקש זאת שלא נפספס את הרגע כפי שפספסו אבותינו.

נמצא, שהיו עם ישראל יכולים לזכות לכל, שכל העולמות פתוחים לפניהם והאורות משפיעים עליהם ומה שנשאר להם זה להגייד, תן אתה. על כך שלא אמרו, נקראו כפויי טובה.

הגמרא בסנהדרין (צה). אומרת: מה פירוש עוד היום בנוב? "אמר רב הונא: אותו היום שנשתייר מעונה של נוב". כאשר בא סנחיריב להחריב את ירושלים, אמרו לו החוזים עוד היום בנוב. את נוב עיר הכהנים הרג שאול המלך ונשאר עוד יום אחד לישראל להיפרע מאותו עוון. סנחיריב אינו שומע בעצת החוזים למרות שמוזהרים אותו, שאם ימתין הוא לא יצליח לכבוש את ירושלים. סנחיריב עבר עם כל צבאו דרך של עשרה ימים ביום אחד. הגיע לירושלים והגביהו אותו מעל החומות וראה את העיר כולה. אמר סנחיריב, על עיר כזו קטנה הבאתי כ"כ הרבה צבא וכבשתי כ"כ הרבה מדינות בדרך? הרי זו עיר חלשה מכל המדינות שכבשתי בכוחי והניד ראשו בזלזול. אמר, מה הלחץ? הגענו מדרך ארוכה, ננוח עד מחר ומחר יביא כל אחד אבן אחת ואנו מחריבים את העיר (שהיו רבים כ"כ). אבל בלילה, בא מלאך השם והיכה את מחנה אשור והנה בבוקר כולם פגרים מתים. אמר רב פפא: כפתגם בידי האנשים, 'לן הדין, בטל הדין'. שפעמים שנדחה דבר זמן מסוים ושוב אין לו קיום, וכיון שבאותו היום לא נכבשה העיר, בטלה מעליה הגזירה.

כאשר נתבונן באותו מאורע נבחין, שהכל נבע מגאוותו של סנחיריב. שלמרות הנס שהלך מהלך עשרה ימים ביום אחד ועל אף שהחוזים אומרים לו שלא לדחות את כיבוש ירושלים, הוא מזלזל בכל ומאמין רק בכוחו לכבוש את העיר ברגע. ההבדל בין צבא סנחיריב לסנחיריב עצמו זו הגאוה! להם לא הייתה גאוה, הם הבינו שיש כאן משהוא מיוחד ולא טבעי ויש לשמוע לחוזים. אבל הגאוה של סנחיריב לא הניחה לו לעשות דבר שמוכן בשכל הפשוט.

סנחיריב לא באמת מעניין את חכמי ישראל, הם רוצים ללמוד מכאן יסוד לכל אחד מאיתנו. עלינו לדעת שלכל אחד נפתחים שערים עליונים והוא מקבל סיעתא דשמיא, אבל פעמים שהכבוד שלנו מונע מאיתנו לקבל את אותה הארה. כמה פעמים פותח לנו הקב"ה אפשרויות, אבל אנחנו אוטמים את אוזנינו ואת ליבנו והכל נובע ממידותינו הרעות, הם אלו שמסתירות לנו את האור האלוהי.

רבותינו מגלים לנו, שהאדם הוא כפוי טובה! הוא מתעלם מהמתנות שנותן לו הקב"ה.

הגמרא במגילה (כו): מספרת, שרב הונא היה חגור בקש ועומד לפני רב. שאל אותו רב, מדוע אתה לבוש כך? (לא ראויו). אמר לו רב הונא, לא היה לי כסף לקנות יין לקידוש ומשכנתי את החגורה שלי ובכסף קניתי יין. אמר לו רב, יהי רצון שבזכות מצוה זו תהיה טמון ומכוסה בתוך משי. מספרת הגמרא, שבחנותנו בנו של רב הונא שהיה נמוך, שכב רב הונא על המיטה ולא הבחינו בו. באו בנותיו וכלותיו פשטו את בגדיהן והשליכו עליו עד שהתכסה כולו במשי, שזכה לעושר, ונתקיימה בו ברכתו של רב כלשונה. שמע זאת רב והקפיד עליו על כך שכאשר ברכו לא אמר רב הונא, וכן לאמר. שאם היה אומר גם הוא היה מתברך.

אבל מדוע לא הקפיד עליו רב כבר בזמן הברכה? מדוע חיכה עד שראה שברכתו התקיימה? אלא, בהכרח שאין הקפדתו של רב מתוך כעס, אלא מתוך אכזבה שפספס את השעה. רב הבין שהברכה התקיימה, כי לכל אחד יש רגע שמזלו עולה ואם יינצל זמן זה לטובה, בקשותיו יתמשו.

נמצא, שלכל אחד יש עת רצון לפני השם יתברך, ובשעה זו פותח לו השם שערי תשובה להתקרב אליו ולהידיבק בו. הוא מזמן לו לשמוע את הדברים הנכונים ואת האנשים שראוי לו להתחבר איתם. אבל מה עושה האדם? מפספס הכל ומחמיץ עוד הזדמנות להתקרב להשם.

אומר **התנא דבי אליהו זוטא**: שאלו התלמידים, רבנו כיצד נעשה תשובה ונחיה? אמר ר' אלעזר, דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו. כנגד מי אמר שלמה מקרא זה? כנגד כנסת ישראל שאומרת: ריבונו של עולם, אם לא רחמך עלינו ואתה מקבלנו בתשובה שלימה. אין לנו כוח לעמוד במידת הדין המקטרגת אצלך. שעומדת ואומרת, כתוב האל הגדול- שגדלת על כל מעשה בראשית. הגיבור- להיפרע מעוברי עבירה. והנורא- דן דין אמת. ואיך נושא פנים אתה לאדם שחטא? (מידת הדין תובעת תשלום על העבירה).

הקב"ה שולח ידו ומקבלנו תחת חיות הקודש למרות שיש מי שמקטרג. זו הכוונה "דודי שלח ידו מן החור", מי שולח יד מתוך החור: אלא זה מהלך מיוחד ולא רגיל. זו ההזדמנות ששולח השם לאדם, אבל פעמים שהאדם מוותר. קשה לו לאדם, הוא לא יודע לקבל החלטות ולקבוע עובדות! ועלינו להיזהר שלא נהיה הגדר של דודי חמק עבר. אפילו משה רבנו, כשרצה הקב"ה להתגלות אליו, משה הסתיר פניו. לאחר מכן שמשה ביקש לראות פניו, הקב"ה כבר לא הסכים.

פעמים שהשם מאיר לאדם והוא דוחה בטענות שיש עוד משהו לעשות. אבל צריך לקחת בחשבון שכאשר האדם ירצה, לא בטוח שהשם ירצה לקבלו. למה האדם מסתפק אם להתקרב לבורא ברוך הוא? שערי שמיים נפתחים עבורו והוא לא אומר, תן לי. זה גדר של כפוי טובה.

כאשר נגזרה גזירה על רבן גמליאל להיחרג, בא אליו אדון גוי ואמר לו ברח. רבן גמליאל ברח ובא אותו אדון למקום מחבואו בצנעה. אמר לו האדון, אם אני מציל אותך ממות, אתה מביא אותי לעולם הבא? אמר לו, כן. ביקש ממנו שישבע לו ונשבע לו רבן גמליאל. עלה אותו אדון לגג, קפץ ומת. באותה תקופה היה חוק, שאם גזרו גזירה ואחד הגדולים מת, מבטלים את הגזירה. מסביר **רש"י** מדוע: שסבורים הם שאירע להם דבר זה בגלל הגזירה וזה סימן שיש לבטלה. כך ברגע שמת אותו אדון ביטלו את הגזירה על רבן גמליאל. יצאה בת קול ואמרה, אדון זה מזומן לחיי העולם הבא. כאן מדובר בגוי שהיה לו חלון הזדמנות והוא ניצל אותו כראוי. כך טוענת הגמרא, שהיה לישראל לנצל את אותו רגע ולומר, אתה תיתן! לא אמרו והחמיצו את השעה.

עלינו להשיב את הדברים אל הלב, מי יודע כמה פעמים פספסנו את ההזדמנות! מכאן וחלילה נראה לקב"ה שאת ההזדמנות הבאה, אנו לא נפספס.